

Миколенко Т. М.,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

АНТОНІМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ ОДИНИЦЬ СЛЕНГУ

У статті розглянуто антонімічні відношення сленг-лексики. Виокремлено антонімічні пари з урахуванням денотативних і конотативних сем. Виявлено існування контекстуальної антонімії.

Ключові слова: лексика, сленг, антонімічні відношення.

В статье рассмотрены антонимические отношения сленг-лексики. Выделены антонимические пары с учетом денотативных и коннотативных сем. Обнаружено существование контекстуальной антонимии.

Ключевые слова: лексика, сленг, антонимические отношения.

The article focuses on antonym pairs with the account of denotative and connotative value. Existence of a contextual antonymy is established.

Key words: lexicon, slang, opposition communications.

Системність сленгу як форми існування мови проявляється в наявності розвинутих парадигматичних зв'язків, зокрема, у взаємозв'язку чи протиставленні окремих елементів цієї мовної системи. Антонімія – явище універсальне, вона властива всім мовам, а її одиниці мають спільну структуру протилежних значень і подібність в структурній та семантичній класифікації [4, с. 35].

Теоретичні проблеми дослідження міського сленгу на українському мовному ґрунті вперше були порушені Ю. Шевельовим, який ще в 1986 році писав, що “міський сленг належить до найактивніших прошарків сучасних мов і має найвищі шанси вижити, якщо брати його en masse, а не говорити про окремі слова” [2, с. 275-276]. Дослідник акцентував на тому, що “... брак цього шару в сучасній мові ставить під сумнів майбутнє цієї мови” [2, с. 275-276].

Проблема сленгу в урбаністичних формах комунікації порівняно недавно стала об'єктом наукових зацікавлень українських учених, проте нині є уже чимало праць, в яких українська жаргонізована мова розглядається у різних проекціях (С. Мартос, Л. Масенко, Л. Ставицька, Н. Шовгун та ін.). Важливість і глибина наукових робіт з аналізованої тематики проявляється як у безпосередніх висновках окресленої проблеми, яку обрав автор, так і у виявленні тих перспектив і лакун, що потребують дослідження. Йдеться, зокрема, про недостатньо висвітлені в україністиці роботи, присвячені синтагматичним зв'язкам на рівні сленгу, зокрема, відношенням антонімії, дослідження яких визначаємо метою нашої статті. Досягнення визначеної цілі передбачає окреслення термінологічного поля роботи, виділення типів антонімічних відношень та їх характеристики в різних лексико-семантичних групах (ЛСГ) сленгу. Аналіз здійснено на матеріалі словника сленгу, укладеного на основі мікроконтекстів розмовного мовлення та художньої літератури.

Сленг розуміємо як практично відкриту підсистему ненормативних, стилістично-знижених лексико-фразеологічних одиниць, які виконують експресивну, оцінну та евфемістичну функції [1, с. 7]. Сленг-лексика являє собою складну польову систему, компоненти якої перебувають між собою в різноманітних синтагматичних поєднаннях, з-посеред яких виділяємо антонімію – тип семантичних відношень лексичних одиниць, які мають протилежне значення [4, с. 35].

Лексичне значення слова – складна структура, що визначається загальними властивостями слова як знака [4, с. 262], перш за все його семантикою і прагматикою, що дає підстави виділяти в лексемі денотативний та конотативний елементи (семи).

У результаті проведених студій виокремлено шість основних лексичних груп сленгу: “Назви людини”; 2) “Назви дій”; 3) “Назви оцінок, характеристика предметів, явищ, ситуацій”; 4) “Назви емоцій, станів”; 5) “Назви частин людського тіла”; 6) “Назви предметів та явищ” [1, с. 9]. Антонімічні відношення зафіксовані у межах перших трьох груп, що пояснюється існуванням логічного протиставлення відображених у слові елементів реальності. Кожна з названих груп складається з окремих лексико-семантичних груп (ЛСГ).

Найбільш виразно протиставлення денотативного рівня проявляється в групі “Назви людини”, що являє собою систему номенів, укладених в окремі ЛСГ на основі різних критеріїв, зокрема, статі, фізичних ознак, родинних та дружніх стосунків тощо. Основою для семантичного протиставлення може виступати вказівка на стать: *мужик, мен, штемп* (чоловік, хлопець) – *кубіта, чувачка, герла* (жінка, дівчина); вік: *недоросль шмакодьявка* (молода людина) – *вішалка, шкапа* (людина похилого віку); фізичні ознаки: *тумба* (високий і товстий) – *вжик* (маленький і худий), *хайратий* (з довгим волоссям) – *макогін* (лисий); фізичну силу: *кінь, демон, накачений, звір* (сильний) – *пуцьвірок, рахїт, рахїтний* (слабкий); зовнішню привабливість: *поломок, чучундра, жаба* (негарна) – *морковка, ляля* (красива); соціальні характеристики: *перець, абрикос, мажор* (багатий) – *жебро, ніцета, бомж вокзальний* (бідний). Дослідники виділяють високий рівень синонімізації як одну з основних рис сленгу. Це зумовлює наявність антонімічних (як і синонімічних) відношень як між окремими лексемами, так і між цілими їх низками.

Якщо при денотативній антонімії фіксуємо протиставлення предметів, явищ чи ознак (високий-низький), то при конотативній – протиставлення оцінок певних явищ чи емоцій, які вони викликають. Але і в одному, і в другому випадку обов'язково є наявність спільного компонента в зіставленні. У лексичній антонімії це спільний сигніфікат (високий чи низький – характеристика за ростою), у конотативній – спільний денотат (високий може бути поганим чи гарним). Існування у словах з однаковим або подібним значенням (лексичних синонімах) семи, що виявляє їх полюсну оцінку мовцем, визначає конотативну антонімію: *сонечко* (дівчина легкої поведінки);

сприймається з позитивом) – *шльондра* (дівчина легкої поведінки; сприймається з негативом). Ми уже згадували, що синонімія на рівні жаргонізованої мови характеризується особливою активністю. Так, наприклад, сленг-низка зі значенням чоловік включає більше 30 компонентів. Незважаючи на те, що зазначені слова об'єднані загальним негативним оцінним компонентом і однаковою денотативною семою, їх не можна вважати абсолютними синонімами, конотативний компонент у них виявлений різною мірою. Умовно можна побудувати лексичний ряд, який би відтворював кількісний рівень парадигматично значимих компонентів від найнижчого до найвищого ступеня вияву: *мужик, чувак, жмурік, дермантин, чморик, мудака, муділа, піжон, чмир, лось, бик, козел, поц, чмо*, у якій крайні компоненти протиставляються як конотативно нейтральний і конотативно негативний.

На рівні сленгу негативна конотація виконує роль одного з головних кваліфікаторів, позитивні емоційно-оцінні характеристики відзначаємо рідко. Часто конотативна і денотативна сема виступають у єдиному нерозривному комплексі, тобто конотацію програмує семантика. Слова з протилежним і лексичним, і конотативним значенням М. Н. Епштейн називає контрастивами, а відповідні відношення – контрастними: *мудрак* (розумний) – *туман* (нерозумний) [3, с. 21]. Саме контрастну антонімію можна вважати типовою для сленгу, оскільки вона представлена найбільшою кількістю одиниць у різних лексичних групах.

Жаргонізована форма мови значно більшою мірою, ніж літературна, залежить від контексту. Розмовне мовлення, власне, усна форма спілкування – це мовлення, тісно зв'язане з ситуацією, тобто з побутовим оточенням. Умови спілкування мовців, безпосередній контакт зі слухачем, підтримка мовних кодових знаків іншими кодами – жестом, мімікою, – все це зумовлює вибір певних слів і моделей побудови речення. Ситуативна зумовленість усних форм комунікації породжує неочікувані повороти у використанні лексичних одиниць, змінює семантичне чи конотативне наповнення слова. Залежно від ситуації лексеми можуть виражати різноманітні – аж до протилежних – оцінки, що зумовлює виділення контекстуальної контрастної антонімії. До цієї групи відносимо слова, у яких роль денотативної виконує емотивна сема. Так, сполука *я в шоці* об'єктивує емоцію здивування у позитивному, радісному контексті (*Мені “5”. Я сама в шоці*) і в негативному (*Мені “2”. Я в шоці*). Слово *офігенна* або набирає значення “погана” і виявляє несхвалення мовця, або значення “гарна” з позитивною її оцінкою. ЛСГ “Назви на позначення стану людини” презентує повну – тричленну – шкалу конотативної оцінки, яка відтворює відношення “позитивний – нульовий – негативний”: *окей, чікі-чікі, файно, супер, ульотно, торч, по-вигану – паралельно, фіолетово – по-барабану, до фені, хреново, при носі, я мастив* тощо.

Отже, між елементами жаргонізованої розмовної мови на рівні протиставних відношень виділяємо такі: 1) денотативну антонімію при нульовій або однаковій конотативній семі; 2) конотативну антонімію при предметній синонімії (прагматичні, або оцінні конверсиви); 3) повну антонімію, тобто протиставлення як денотативних, так і конотативних значень; 4) контекстуальну контрастну антонімію.

Перспективи роботи вбачаємо в поглибленні вивчення семантичних відношень у лексичній системі, зокрема, потребують додаткових студій проблеми антонімії на рівні літературного мовлення, проєкцій розвитку сленгу в часі та ін.

Література:

1. Миколенко Т. М. Український міський сленг (на матеріалі усного мовлення тернопільців) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Т. М. Миколенко. – К., 2006. – 24 с.
2. Шерех Юрій. Так нас навчали правильних проізношень / Юрій Шерех // Поза книжками і з книжок. – К. : Час, 1998. – С. 236-280.
3. Эпштейн М. Н. Идеология и язык (построение модели и дискурса) / М. Н. Эпштейн // Вопросы языкознания. – 1991. – № 6. – С. 19-33.
4. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.